

HASAN HİLMİ VE MÜNZEVÎ RİSÂLESİ, HASAN EKİCİ & BÜNYAMİN TAŞ, SONÇAĞ YAYINLARI, 2022, 276, ISBN 978-625-8321-27-2.

Hasan Hilmi and His Risâle of Munzevi

Metin AYDIN

Dr., MEB, Dr, aydin_metin@msn.com, orcid.org/0000-0002-2446-397X

Kitap Tanıtımı/Book Review

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 31.10.2022

Kabul/Accepted: 16.11.2022

DOI: 10.51592/kulliyat.1197371

Atıf/Citation: Aydın, M. (2022) "Hasan Hilmi ve Münzevî Risâlesi, Hasan Ekici & Bünyamin Taş, Sonçağ Yayınları", *Külliyyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 18(Aralık), 241-245.

241

Hasan Hilmi, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yılları arasında ömür süren velûd bir Osmanlı muharriridir. Yazar, hem divanları hem de nesren kaleme aldığı eserler itibarıyla edebi çalışmalara konu olmuştur. Eserlerinden biri de Hasan Ekici ve Bünyamin Taş'ın hazırlamış olduğu Münzevi Risâlesi¹dir.

Eserin giriş bölümünde Hasan Hilmi'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgilendirme yapılmıştır (s. 7-14). Giriş kısmından sonra iki ana bölüm bulunmaktadır. Birinci bölüm (s. 23-24), *Münzevî Risâlesi*'nin şekil ve muhteva incelemesine dairdir. Bu bölümde eserin biçimsel özelliği ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Kitapta yer alan manzumelerin beyit/bent sayısı ile biçim ve vezin özelliklerini gösteren tablolara da yer verilmiştir. İkinci bölümde (s. 49) ise *Münzevî Risâlesi*'nin çeviri yazılı metni yer almaktadır.

Giriş bölümünde yer alan bilgilere göre velûd bir son dönem Osmanlı muharriri olan Hasan Hilmi, eserlerinde kendi hayatıyla ilgili yeterince bilgi sunmaktadır. Hem *Miftâhu'l-*

¹ Hasan Ekici, Bünyamin Taş, *Hasan Hilmi ve Münzevi Risâlesi* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022)

Ârifin (Hasan Hilmi,1981: 422-423) hem de *Dîvân-ı Sâni*'sine (Ekici, 2010: 367-369; Sazlık, 2010: 228- 231) aldığı otobiyografik manzumesinde memleketi, ailesi, eğitimi ve yaşamıyla ilgili diğer ayrıntılara dair bilgiler vermektedir. Buna göre Hasan Hilmi, günümüzde Bulgaristan'ın Kırcaali şehrine bağlı Ençets (Енчец) köyünde doğmuştur. Köyün o günkü adı hem mezkûr manzumede hem de dönemin resmî kayıtlarında (Kayıcı, 2013: 50) Selman Cemaati şeklinde geçmektedir:

Sancağ-ı edirne [vü] andan kazâ-i hâşköyî

Çarye-i şelmân-cemâ'at güllüvî mevlüdımız (Ekici, 2010: 367; Sazlık, 2010: 228) (s. 7)

Hasan Hilmi doğum tarihini açıkça söylemese de anılan otobiyografik manzumesinde hicri 1286 tarihinde köyünden çıkıp İstanbul'a tahsile gittiğini ve o sırada 15 yaşında olduğunu belirtmiştir. Bu bilgiden hareketle doğumunun hicri 1271, miladi olaraksa 1854 yılına tekabül ettiği anlaşılmaktadır:

Biş iki yüz seksen altı hicret-i tahşilimiz

Rümelini rûma terk itdik vatandaş aşlımız

Sinnimiz on beş olunca 'aşk-ı mevlâ 'aqlımı itdi cünün

Çıl bizi fazlınla memnûn ey bizim allâhımız (Ekici, 2010: 367; Sazlık, 2010: 228- 229; Hasan Hilmi, 1981: 422) (s. 8)

Ayrıca yazar başka bir manzumesinde köy hayatına yönelik merakı kalmadığı için ailesinden izin alarak kendi iradesiyle İstanbul'a ilim tahsiline gittiğini de söylemektedir:

Merâkım kalmadı köyde firâr itdim cehâletden

Şükür islâmbola 'ilme yetişdim yâ resûla'llâh

Anam babam du'â itdi elin öpdüm izin virdi

Didiler oğlumuz 'âşik şefikim yâ resûla'llâh (Ekici, 2010: 280-281; Sazlık, 2010: 139) (s. 8)

Eserler başlığı altında Hasan Hilmi'nin tüm çalışmalarına değinilmiştir. Buna göre sanatçının *Münzevî Risâlesi* dışında *Divan-ı Evvel*, *Aşknâme*, *Mev'îza*, *Divan-ı Sani*, *Hazinetü'l- Ma'rifet*, *Necâtü'l- Ebeveyn*, *Miftâhu'l- Ârifin*, *Evsaf-ı Kırcaali Baba*, *Levha-i Mühr-i Şerif* isimli eserleri bulunmaktadır (s. 14-18).

Dîvân-ı Evvel (Ekici, Gümüş, 2020), 1297 tarihinde, yani Hasan Hilmi'nin Eyüp-Fatih arasında devam eden tahsil dönemi sürerken ve aynı zamanda Akpınar köyüne "irşad"a gitmeye başladığı yıl basılmıştır (2.14). ***Aşknâme***, Mısırlı sufi şair Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin (ö. 1296) *Kasîdetü'l- Bürde/Kasîde-i Bürde* unvanıyla şöhret bulan *el-Kevâkibü'd-Dürriye fi-Medhi Hayri'l-Beriyye* (Kaya, 2001) isimli naatının şerhidir (15).

Mev'îza eseri ile ilgili verilen bilgiye göre, Hicri 1309 tarihli mezkûr müellif hatlı *Aşknâme* nüshasının 1b-39b sayfalarına derkenar olarak kaydedilen eserde herhangi bir künye kaydına rastlanamamıştır. Bu itibarla tasnif ve tavsif kolaylığı açısından eserin *Mev'îza* başlığıyla takdimi tercih edilmiştir. Eserin yazılma amacı ve muhtevası bu tercihi destekler mahiyettedir (s. 15). Hicri 1312 tarihinde tamamlanan ***Divan-ı Sani*** (Ekici, Sazlık 2010) ise Hasan Hilmi'nin 26-40 yaşları arasında yazdığı manzumeleri içermektedir. İlk divana göre daha hacimli olan eserde

toplam 343 manzume vardır (s. 16). **Hazinetü'l- Ma'rifet** isimli eserin henüz herhangi bir nüshası tespit edilememiştir. Mevcudiyetini ise *Münzevî Risâlesi'*nde geçen bir cümleden öğreniyoruz: “*Va'z-ı belâğata iştiyâkı olan 'ulemâ Hazînetü'(11)l-Ma'rifet'imîñ mütâla'asıyla meşğûl olsun* (v. 61b).”*Münzevî Risâlesi* hicri 1312 (1894) tarihinde yazıldığına göre *Hazînetü'l-Ma'rifet'*in bu tarihten önce yazılmış olması gerekir (s. 16).

Necâtü'l-Ebeveyn (Ekici, 2022), Hz. Peygamber'in anne ve babasının İslam dairesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine yönelik tartışmaları konu edinen, 5 varak hacminde, mensur bir eserdir. Küçük bir Risâle hükmünde olan eserin nihayetinde 15 beyitlik bir naat vardır (s. 16). **Miftâhu'l-Ârifin** (Ege vd. 1981), hicri 1328 (1910) tarihli mevcut baskısına göre 600 sayfadan oluşan eser Hasan Hilmi'nin en hacimli kitabıdır. Ağırlıkla dinî-tasavvufî nitelikteki konuların işlendiği eserde, yazarın sair eserlerinde de mutata edindiği üzere, sık sık konuya uygun muhtevada manzumelere yer verilmiştir. Eserin konu yelpazesi oldukça geniştir. Dinî-tasavvufî konuların yanında eserin yaklaşık 30 yıllık yazım süreci içinde gerçekleşen tarihî olaylara ve günün sosyolojisine dair dikkate şayan şahitlikler kayda alınmıştır (s. 17).

Evsâf-ı Kırcaali Baba (Kaya, Kayapınar 2018), Hasan Hilmi'nin köyü Selman Cemaat'ın 5 km yakınındaki Kırcaali yerleşimine adını veren Gazi Kırcaali adına yazılmıştır. Mevcut baskısına göre 30 sayfadan müteşekkil olan eserin yaklaşık 4 sayfası mensur olup geri kalanı muhtelif evsaf ve biçimdeki manzumelerden ibarettir (s. 18). **Levha-i Mühr-i Şerîf**, Hz. Muhammed'in nübüvvet alametlerinden biri sayılan vücudundaki nişana (nübüvvet mührü) ve bu nişanın suretini yanında bulundurmanın faziletine dair yazılmış 5 sayfalık bir eserdir (s. 18).

Birinci bölümde, eserin şekil özelliklerine dair yapılan incelemeye göre *Münzevî Risâlesi* nazım-nesir karışık bir eser olmakla birlikte kitapta manzum ve mensur kısımların tayininde standart bir usul uygulanmamıştır. Farklı biçim ve beyit sayılarından müteşekkil 13 manzumedan oluşan giriş bölümü dışında, eserdeki bölümlerin mensur metinlerle başladığı söylenebilir. Mensur olarak işlenip sonuca bağlanan hemen her konunun akabinde üç beyitlik bir manzume ile bölümlerin sonlandırıldığı görülmektedir (s. 18).

*Münzevî Risâlesi'*nde alıntı dört matla da dâhil olmak üzere toplam 59 manzume bulunmaktadır. Bu manzumeler murabba, kıt'a, nazm, müfred, matla, ikilik ve dörtlük olmak üzere 7 farklı biçimde yazılmıştır. Ancak manzumelere ilişkin bu tasnifi yaparken formların en çok kabul gören özelliklerinden ziyade istisna olarak değerlendirilen asgari müştereklere istinat edildiğini belirtmek gerekir (s. 23).

Hemen her eserinde çokça 3 beyitlik manzumeler yazması, bir “nâzım” olarak Hasan Hilmi'nin en karakteristik özelliği şeklinde değerlendirilebilir. Zira ne klasik Türk şiirinde ne de Türk halk edebiyatında böyle yaygın bir gelenek vardır. Müellifin bu mutadı üzere *Münzevî Risâlesi'*ndeki 59 manzumenin 34'ü üçer beyitten müteşekkindir (s. 25).

*Münzevî Risâlesi'*nde 2, 3 ve 4 beyitlik manzumelerin dışında 5 ve fazlası beyitten oluşan 8 manzume daha vardır. Bunlardan 3'ü (7, 9 ve 51 numaralı manzumeler) 5 beyitli, diğerleri sırasıyla 6 (1 numaralı manzume), 7 (39 numaralı manzume), 9 (42 numaralı manzume), 10 (59 numaralı manzume) ve 14 (4 numaralı manzume) beyitlidir. Anılan manzumelerin hepsinde mahlas beyti bulunmaktadır (s. 27). Bu değerlendirilenlerden başka

eserde herhangi bir aruz veznine uymayan iki manzume daha vardır. Bunlardan ilki iki dizeden mürekkep olup kitapta 17. sırada dizilmiştir. İkincisi ise dört dizeden müteşekkil olup eserde 32. sırada dizilmiştir (s. 29).

Münzevî Risâlesi'nde esasında biri remel biri hezec bahrinden olmak üzere yalnızca 2 kalıp kullanılmıştır demek yanlış olmaz. Söz konusu iki kalıptan ise daha çok hezec bahrinde yer alan mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün kalıbı kullanılmıştır. Aruzla yazılan 57 manzumenin 42'si (%73,88) bu kalıpla yazılmıştır. 14 manzume ise (%24,56) remel bahrinin fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır (s. 29-30). Uyak ve Redif başlığında yer alan bilgilere göre, Münzevî Risâlesi'ndeki manzumelerin yalnızca 12 adedi uyak bakımından kusursuzdur. Uyak bakımından problem taşımayan mezkûr 12 manzumenin 5'inde (2, 14, 33, 49 ve 54 numaralı manzumeler) mücerred, 4'ünde (25, 35, 36 ve 52 numaralı manzumeler) müesses ve 3'ünde (11, 20 ve 22 numaralı manzumeler) ise mürdef kafiye kullanılmıştır (s. 30).

Hasan Hilmi, *Münzevî Risâlesi*'ni gördüğü bir rüya üzerine yazdığını söylemektedir. Söylediğine göre "âlem-i mana" olarak nitelediği rüyasında, Eyüp Münzevi Mahallesi'ndeki dört yol ağzında bulunan büyük çınar ağacının altında medfun kırk Münzevi babasının teşkil ettiği bir zikir halkasına katılır. Akabinde ilgili meclise Fatih Sultan Mehmed'in ikramı olan bir sofraya gelir. Bu sofradaki "taam-ı ruhani" den yenilince "seyf-i saadet" ve "Fatih'in adalet kılıcı" olarak nitelenen bir kılıç görünür. Zikir meclisindekiler bu kılıcın karşısında ayağa kalkar. Rüya da görülen Fatih'in adalet kılıcı, aynı zamanda günün halifesine havale olunan bir "emanetu'llâh" olarak takdim edilir. Sonrasında ise meclise katılanlara, "zinhar zayı etmeyin" ihtarıyla birer kırmızı gül hediye edilir. Kırmızı gül takdimini yapan Münzevi babası/şeyhi, "Oğlum, sen bu gülün kokusunu âşıklara bildir." diyerek Hasan Hilmi'ye bir kitap verir. Hasan Hilmi, söz konusu kitabın da etkisiyle *Münzevî Risâlesi*'ni yazmaya karar verir (s. 34).

Eserin birçok başlığı "mes'ele" kaydıyla atılmıştır. Eserde bu şekilde başlığında "mes'ele" kaydı bulunan 24 bölüm vardır. Bu bölümlerde, başlıktan da anlaşılacağı üzere, daha ziyade fetva türündeki metinlerde rastlanan konu ve tertip düzeni hâkimdir. Önce dinî bir problemin soru şeklinde tespiti yapıp sonra "el-cevâb" veya "cevâb budur ki" başlıkları altında konu tartışılıp sonuca bağlanmıştır. *Münzevî Risâlesi*'nde ele alınan konuların daha çok tasavvuf, itikat, gündelik yaşam ve ibadetle ilgili olduğu söylenebilir. Bu konular her şeyden önce İslamî emir ve yasaklar manzumesinden ibarettir. Bu itibarla eserde ele alınan her konunun öncelikli referansı Kur'an ayetleri ve hadislerdir (s. 40).

Ayet ve hadislerin dışında, içerikte yararlanılan kaynaklardan olmak üzere, kitapta açıkça anılan eser ve müellif adlarını da belirtmek gerekir. Bu cümleden olmak üzere uzlet konusu işlenirken (9a-9b) İmâm-ı Gazzâlî'ye (ö. 1111) referans verilerek uzunca bir aktarım yapılmış, ancak bu naklin hangi kaynaktan alındığı belirtilmemiştir. Ebû'l-Bekâ el-Kefevî (ö. 1684) ise eserine nispetle, "*Tuhfetü's-Şâhân müellifi* (38b/9)" şeklinde adı belirtilmeksizin referans gösterilmiştir. Benzer şekilde İsmâil Hakkı Bursevî'ye (ö. 1725) namaza niyet bahsinde (38b/5) adı anılıp referans eseri belirtilmeden, doğal olayların dinî inançlarla açıklandığı bölümde (57b/58a) ise eseri (*Rûhu'l-Beyân*) söylenip adı anılmadan atıf yapılmıştır. Cinsellik hakkındaki uydurma hadislerle değinilirken (30b/6-8) İmâm-ı Münîrî'nin (Yahyâ Münîrî? ö. 1380) *Risâle-i Mevzû'at*'ına atıf yapılmıştır. Şuara Suresi'nde istisna edilen şairler mevzusu yorumlanırken (32b/7) *Me'âlimü't-Tenzil*'den naklen Kâdî Beyzâvî'ye (ö. 1286) referans verilmiştir (s. 43).

Eser, *Münzevî Risâlesi*'nin hem muhtevası hem de şekil özellikleri hakkında okuyucuyu aydınlatan içeriğe sahiptir. Ayrıca Hasan Hilmi ile ilgili çalışmalara yer vermiş olması ve okuyucuyu sıkmayacak yalın bir anlatıma sahip olması yönüyle de yeterlilik göstermektedir. Böyle bir eseri bilim dünyasının istifadesine sunan Hasan Ekici ve Bünyamin Taş'ı kutluyor ve akademik çabalarını takdirle karşılıyorum.

KAYNAKÇA

Ekici, Hasan & Taş, Bünyamin (2022). *Hasan Hilmi ve Münzevî Risâlesi*. Ankara: Sonçağ Yayınları.

Sazlık, Fatma (2010). *Hasan Hilmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Dîvânı ve Dîvânının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Ekici, Hasan (2010). *Hasan Hilmî Edirnevî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.

Hasan Hilmi (1297 (1879-80)). *Dîvân-ı Hasan Hilmî*. İstanbul: Hattat Tevfik Efendi Matbaası.

Ekici, Hasan & Gümüş, Kudret Safa (2020). *Hasan Hilmî Dîvânı (İnceleme-Metin-DizinTıpkıbasım)*. Ankara: Sonçağ Akademi.

Ekici, Hasan (2022). *Zamana Yazılar, Hasan Hilmi'nin Necâtü'l- Ebeveyn Risalesi*. Ankara: İksad Yayınları.

Hasan Hilmi (1328 (1910)). *Miftâhu'l-Ârifîn* (Hzl. Hasan Ege, Osman Salih Dalcı, İrfan Gündüz). İstanbul: Şelale Yayınevi.

Kaya Yiğit, Bilge & Kayapınar, Ayşe (2018). "Gazi Kırcaali Baba". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (12), 138-183.